

• Notes i ressenyes bibliogràfiques

• Diversos autors

Continuant aquest apartat iniciat el 2005 ressenyem alguns articles i llibres editats preferentment fora de la Conca, però amb referències a la nostra comarca. La seva finalitat és la difusió de la informació, no necessàriament han d'haver estat publicats l'any anterior. Recordem que cal enviar-nos un exemplar per a poder-les realitzar i que la secció és oberta a la participació de tothom. També és interessant comentar que alguns dels articles es poden consultar digitalment a través d'internet (*Racó* o *Dialnet*). La versió en paper la trobareu a la biblioteca auxiliar de l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà, a la Biblioteca Pública de Tarragona o la Biblioteca de la Facultat de Lletres de la Universitat Rovira i Virgili, a Tarragona, entre d'altres centres.

Arxivística

Josep TORNÉ CUBELLS, "Catàleg de pergamins de l'actual Arxiu del monestir de Poblet", *Arxiu de Textos Catalans Antics* (Barcelona) 26 (2007), p. 7-282.

Extens i complet instrument de descripció de la col·lecció de pergamins que Eduard Toda i Güell arplegà sobre els monestirs de Poblet (243 unitats), Santes Creus (16 unitats), Trasobares a Navarra (60 unitats), Veruela a l'Aragó (3 unitats) i la Cartoixa d'Scala Dei (6 unitats). Recordem que el gruix principal dels fons senyoriais monàstics resten encara segrestats a Madrid (AHN). El document més antic data del 1094 i el més modern del 1718. S'acompanya d'un índex de noms de persona i s'adjunta bibliografia de cada pergami quan existeix (en especial Agustí Altisent i J. Santacana Tort). Les referències a poblacions de la Conca són abundants; en especial Montblanc, l'Espluga de Francolí, la Guàrdia dels Prats, Vimbodí i Vallclara. També de les Muntanyes de Prades, les Garrigues i l'Urgell.

G.P.

Etnografia

Maties SOLÉ I MASERES, "El Museu Comarcal de la Conca de Barberà", *Revista d'Etnologia de Catalunya* (Barcelona) 6 (1995), p. 137-139.

Síntesi de la història del Museu i descripció de les diferents seus.

R.P.

Robert ROVIRA-ÀNGEL VALLVERDÚ, *El ball de bastons a les comarques de Tarragona*. Tarragona, 2007.

Prèvia una introducció històrica general i un comentari per famílies de la música i vestuari, s'analitzen les colles desaparegudes i les existents. A la Conca la més antiga és Montblanc (1872), seguida de l'Espluga de Francolí (1883-1920). A Santa Coloma de Queralt s'informa que n'hi havia hagut en el segle XIX. Al final s'acompanya un glossari de termes bastoners i bibliografia específica.

R.P.

Prehistòria i història antiga

Júlia BELTRAN-MARIA SARDÀ-LLUÍS Mercadé, "La presa de Sarraal (Tarragona): Primeros resultados del estudio arqueológico, histórico y sedimentológico", *El agua en zonas áridas. Arqueología e historia hidráulica tradicional de la provincia de Almería*. Barrionuevo, 1989, p. 309-333.

Notícia de l'excavació de la presa de l'època romana i medieval del barranc de la Salada realitzada l'any 1988. S'aporten làmines i fotografies.

G.P.

Domingo CAMPILLO VALERO, "Incisiones rituales en un cráneo de Montblanc", *Ampurias* (Barcelona), núm. 41-42 (1979-1980), p. 367-370 (amb una fotografia).

El Dr. Campillo, reconegut especialista en paleopatologia, hi estudia un crani humà d'època eneolítica (del 2700 al 2200 aC), procedent de l'anomenada Cova 1 del Racó de l'Hospital (terme de Montblanc), conservat al MAMC i que presenta vuit incisions pòstumes i intencionades. Per la tipologia i la distribució d'aquests petits talls, fusiformes o naviculars i similars als documentats en cranis recuperats en altres jaciments arqueològics, l'autor considera que es tracta de lesions mágicorituals, d'intencionalitat indeterminada, realitzades sobre una calavera "seca", és a dir, fetes força temps després de la mort de l'individu.

J.M.C.

Marta FONTANALS I TORROJA, Manuel VAQUERO RODRÍGUEZ, Diego E. ANGELUCI, Josep Maria GENÉ, Ethel ALLUÉ MARTÍ, Núria IBÁÑEZ, Josep M. VERGÉS, Andreu OLLÉ, Marina LOZANO RUIZ, "Darreres intervencions arqueològiques en jaciments paleolítics de la Conca del Francolí: la Cansaladeta (la Riba, Alt Camp) i el Molí de Salt (Vimbodí, Conca de Barberà)", *Tribuna d'Arqueologia* (Barcelona), núms. 1999-2000, 2003, p. 23-64.

En aquest treball s'exposen els primers resultats de dues excavacions arqueològiques fetes l'any 1999 per l'equip de l'Àrea de Prehistòria de la Universitat Rovira i Virgili. Una d'elles —el Molí del Salt— és a la Conca i aporta nova infor-

mació referent al Plistocè Superior a la conca alta del riu Francolí. Els treballs —de caràcter molt preliminar— tenien com objectiu documentar els trets fonamentals de la columna estratigràfica. L'anàlisi de la indústria lítica data el jaciment en el Paleolític superior i/o l'Epipaleolític (13.000-10.000 aC). Posteriorment s'han continuat efectuant excavacions que han posat en evidència la gran importància d'aquest punt arqueològic.

J.L.V.

JOAN MENCHÓN I BES, MARIA ADSERIAS SANS, M. DOLORS MESTRES SOLÉ, "El programa d'arqueologia urbana de Montblanc", *Tribuna d'Arqueologia* (Barcelona), núm. 1997-1998, p. 187-194.

Els autors tracten sobre el Programa d'Arqueologia Urbana de Montblanc, activat en funció d'un conveni entre l'Ajuntament de Montblanc i la Generalitat, a través del Programa d'Arqueologia Urbana de Catalunya. Es proposa la revisió de les catalogacions existents de Béns Culturals d'Interès Nacional i dels Béns Culturals d'Interès Local. Es constata la migradesa d'intervencions arqueològiques en el nucli urbà de Montblanc, malgrat tractar-se d'un jaciment amb restes notables de les èpoques ibèrica i, sobretot, medieval i moderna. A continuació s'explica el model de fitxes emprat per catalogar les unitats cadastrals.

J.L.V.

JOSEP M. MIRÓ, "La cultura material del Neolític antic a la Conca de Barberà", *Pyrenae. Revista de prehistòria i antiguitat de la Mediterrània Occidental* (Barcelona), núm. 26 (1995), p. 39-52.

Es reestudien quatre jaciments de la Conca: la cova de les Gralles, la cova de Cartanyà, la cova de la Gorja i la cova de la Font Major, que tradicionalment s'havien considerat ocupades en el Neolític antic. En aquest article, signat per un neolitista de reconegut prestigi, es presenten una sèrie d'arguments contraris a aquesta interpretació pel que fa als tres primers jaciments. Respecte a la cova de la Font Major de l'Espluga, es descriuen a fons els materials del Neolític antic cardial que s'hi van poder recuperar, malgrat la greu destrucció que patí el jaciment des del moment de la seva descoberta, que es daten en la primera meitat del VI mil·lenni en cronologia calibrada.

JOSEP M. MIRÓ, "La cista del Comellar del Mas de Baix (Vimbodí) y el neolítico del V-III milenio aC en la Conca de Barberà (prov. de Tarragona)", *Formació i implantació de les comunitats agrícoles: actes I Congrés del Neolític a la Península Ibèrica, Gavà-Bellaterra, 27, 28 i 29 de març de 1995*, vol. 2, 1996, ISBN 1135-3791, p. 527-536. Recull els continguts presentats a: I Congrés del Neolític a la Península Ibèrica (Gavà, 1995).

S'estudia un sepulcre neolític descobert accidentalment l'any 1974 mentre es llaurava una vinya. Les restes van ser excavades sense metodologia per un grup de joves del poble i posteriorment van ser objecte d'una documentació per membres de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense. Finalment, fou ingressat al Museu-Arxiu de Montblanc, on en conserva. Josep M. Miró fa una anàlisi exhaustiva del sepulcre de cista i el seu ben conservat aixovar funerari, en funció de les dades disponibles. Li assigna una datació del IV mil·lenni aC.

J.L.V.

MARIA ADSERIAS SANS, DAMIÀ GRIÑÓ, IMMACULADA TEIXELL NAVARRO, "Intervencions arqueològiques als Molins de la Vila (Montblanc, Conca de Barberà)", *Tribuna d'Arqueologia* (Barcelona), núm. 1999-2000, 2003, p. 179-192.

Estudi del jaciment del mateix nom, situat en un planell entre els rius Francolí i Anguera, que rep aquest nom per la seva proximitat als molins medievals actualment rehabilitats com a museu. Com a conseqüència de les obres de desdoblament de la carretera es va excavar un jaciment prehistòric que ja es coneixia. En una prospecció superficial prèvia es van recuperar més de 8.000 peces d'indústria lítica en una àrea d'uns 25.000 m². L'excavació posterior va permetre la identificació d'unes 70 estructures circulars relacionables amb estructures d'emmagatzematge. També es documentà un enterrament i es va obtenir una gran quantitat de material lític, i en molta menor proporció ceràmic, que concretava la datació des d'època postcardial fins l'edat del bronze.

En el mateix lloc es detectà també un jaciment medieval format per unes 50 cabanes que tenen una superfície mitjana de 15 a 20 m², amb una llar i de vegades alguna sitja en el seu interior. S'abandona el segle XII, tot i que continuà havent-hi una certa activitat fins el 1400. Els autors, basant-se en la seva situació i cronologia, proposen identificar-lo amb el nucli de Dues Aigües o Vilasalva, esmentat per les fonts medievals, que donaria lloc a l'actual Montblanc, després del trasllat ordenat per Alfons I.

Cal recordar que només va ser excavada la zona afectada per les obres i que el jaciment s'estén pels camps veïns.

J.L.V.

RAIMON GRAELLS I FÀBREGA, "El aryballos corintio de la necrópolis de Milmanda (Vimbodí, Tarragona) y su cronología", *Archivo Español de Arqueología* (Madrid), vol. 79, núm. 193, 2006, p. 207-216.

L'autor fa una revisió d'aquesta peça que ja havia estat publicada anteriorment per E. Ramon a l'*Aplec de Treballs* número 9 (1989). L'*aryballos* corinti de Milmanda és excepcional en el sentit que és la importació grega més antiga documentada a l'interior de Catalunya, juntament amb el *lekythos* del Puig Cardener. L'estudi incideix en redefinir els criteris d'atribució tipològica, forma i decoració,

tot relacionant altres *aryballoi* del segle VI trobats a Catalunya, i proposa una cronologia lleugerament més baixa del que s'havia considerat fins ara, centrant-la entre els anys 570 a 550 aC.

J.L.V.

Història medieval

TERESA ALEIXANDRE I SEGURA, *El liber iudeorum* núm. 90 de l'Aleixar (1344-1348). Estudi i edició. Barcelona, 2004.

Referent a la Conca de Barberà s'aporten notícies de diferents jueus de Montblanc —Bonanat Benvenist (1346), Vidal Brunell (1347) i Astruc Falcó (1347)—, a més d'altres membres residents a les Muntanyes de Prades. Els actes dels conques es relacionen amb èpoques de dot i reconeixements de deutes.

G.P.

ROSA BARBARÀ SOLÉ-JORDI PORTAL LIAÑO, "Marques de picapedrer i la construcció del dormitori dels monjos del Monestir de Poblet", *TAG. Revista del Col·legi d'Arquitectes i Arquitectes Tècnics de Tarragona* (Tarragona), 48 (2008), p. 20-22.

Continuació d'altres articles similars apareguts en la mateixa revista (ex. "L'ofici de picapedrer al monestir de Poblet", al núm. 44, 2006, p. 33-36). En aquesta ocasió s'analiza la construcció gòtica del dormitori (segle XIII). La bibliografia emprada és bàsicament l'obra d'Agustí Altisent: *Història de Poblet* (1974).

G.P.

VICENÇ CARBONELL I VIRELLA, "Els Masdovelles, llinatge del Penedès", *Miscel·lània Penedesenca* 1 (1978), p. 17-28.

Repàs bibliogràfic a la història medieval i moderna de la nissaga Masdovelles vinculada a Sant Esteve de Castellet i l'Arboç del Penedès. En el segle XIII una abadessa del monestir de la Mare de Déu de la Serra hi provenia, i en el segle següent un veguer de Montblanc i una altra superiora del referit convent també en procedien.

G.P.

NATIVIDAD DE DIEGO RODRÍGUEZ: "Correspondencia de Alfonso V con el monasterio de Poblet", *XVI Congrés Internacional d'Història de la Corona d'Aragó*, Nàpols, 2001, p. 213-224.

Comunicació presentada al XVI Congrés Internacional d'Història de la Corona d'Aragó que es va celebrar a Nàpols al setembre de 1997. El tema monogràfic sobre el qual se centrava el Congrés va ser el regnat d'Alfons el Magnànim. L'autora hi va aportar 48 cartes reials del fons documental de Poblet conservat a l'Archivo Histórico Nacional, a Madrid. Després de fer un breu repàs a la importància del monestir al llarg de la història, explica les característiques dels documents ressenyats: gairebé totes les cartes són originals i escrites en paper; algunes són en català, altres en castellà i la majoria en llatí. Des del punt de vista de l'escriptura, en aquests 48 documents es mostren diferents tipus gràfics de l'època; la més habitual de les quals és la lletra cancelleresca gòtica amb influències de la humanística. La majoria dels documents tenen com a destinataris els abats de Poblet, encara que no sempre, i la seva cronologia va des del 1416 fins al 1456. Aquest arc cronològic abraça gairebé tot el regnat del rei magnànim, i acaba dos abans de la seva mort. Algunes cartes tracten sobre el castell de Menàrguens, i altres són exempcions, imposicions, privilegis i altres tipologies documentals que aporten dades sobre la jurisdicció que exerceix el monestir sobre els seus vassalls. Després del treball introductori s'inclouen els registres dels 48 documents ordenats cronològicament, una eina molt útil per a qui vulgui conèixer aquesta petita parcel·la de l'important arxiu de Poblet.

D.P.

JOSEP M. FONT I RIUS, "Vallverd: gènesi històrica d'una comunitat rural en l'alta Conca de Barberà", dins de *Miscel·lània Pau Vila: biografia, bibliografia, treballs d'homenatge*, 1975, p. 269-284.

Treball que té el seu punt de partida en la publicació del conegut llibre de l'autor sobre les cartes de població i que d'alguna manera el complementa amb la Carta de Població de Vallverd, de l'any 1039. Així ho diu Font Rius en els primers paràgrafs de l'article, en el qual es fa un estudi sobre la colonització de la Baixa Segarra, tot inserint les dades de l'esmentada carta en el procés de reorganització d'aquest territori. S'aporten dades sobre la relació entre el castell de Vallverd i Montclar i també sobre les relacions feudals amb dates i noms que permeten veure l'evolució de Vallverd més enllà de l'època medieval. Així, per tractar de la població al segle XVIII s'inclouen les dades procedents del cens de Floridablanca; també se cita el Diccionario de Madoz, per acabar dient que en el moment actual —Font Rius es refereix al 1975—, la població de Vallverd és de 130 habitants.

Hi ha un apèndix documental amb la transcripció de la carta de població de 1039, una prestació d'homenatge dels homes de Vallverd a Guillem d'Aguiló l'any 1197, una nova prestació d'homenatge del 1230 i una carta de franquesa atorgada per la castlana de Vallverd de 1385.

D.P.

GENER GONZALVO I BOU, "El sepulcre d'Alfons el Cast a Poblet", *Anuario de Estudios Medievales* (Barcelona), 30/2 (2000), p. 957-978.

Història del sarcòfag d'aquest monarca mort a Perpinyà el 1196 i que en testament (1194) expressà la seva voluntat d'enterrar-se al monestir de Poblet. Hom comenta la construcció de les tombes reials en el segle XIV i les vicissituds de la desamortització.

G.P.

JOSEP LLOBET PORTELLA, "Els metges de Cervera durant els segles XIV i XV", *Gimbernat. Revista catalana d'història de la medicina i de la ciència* (Barcelona), 13 (1990), p. 115-140.

Dins la nòmina de metges que treballen a la ciutat de Cervera en el segle XV n'hi ha dos que havien tingut la seva residència anterior a la Conca de Barberà: Berenguer de Brufaganyes, a Montblanc, i Joan de Gàver, donzell de Santa Coloma de Queralt.

R.P.

JOAN TOUS I SANABRA, "Los signos en Montblanc", *Actas del V Coloquio Internacional de Gliptografia*, Pontevedra, 1986, p. 965-978.

Article que recull i comenta les marques de picapedrer de les esglésies de Sant Miquel, Mare de Déu de la Serra i Santa Maria de Montblanc. També es reproduïxen els signes de les dues portes de la sagristia de la parroquial montblanquina.

G.P.

Història moderna

M. CAMPS CLEMENTE, M. CAMPS SURROCA i C. ALER IBARZ, "Algunes conductes del segle XVI a Catalunya", *Gimbernat. Revista catalana d'història de la medicina i de la ciència* (Barcelona) 9 (1988), p. 57-74.

Entre els diversos contractes de metges que transcriuen i comenten els autors sobresurt el del mestre i metge [Amador] Trullols de Montblanc, llogat pel consell de Reus per 12 lliures l'any (18 d'agost de 1501).

G.P.

JOSEP M. GRAU I PUJOL, "Comptes de la botiga de Josep Alegre i Pau Gener a Reus (1728) en un arxiu de Valls", *Butlletí Informatiu de l'Arxiu Municipal de Reus* (Reus) 14 (2007), p. 27.

Nota dels deutors de la botiga de roba situada a Reus de la companyia formada per Josep Alegre, Pau Gener, Francesc Baldric i Jaume Virgili. L'origen geogràfic en la seva majoria és del Camp de Tarragona (63%), segueixen els de les terres de Ponent (10%), i els aragonesos (10%), després els del Priorat (8,8%) i en cinquè lloc la Conca de Barberà. De Montblanc, trobem un calceter i un estanquer (Joan Castellà); i de Santa Coloma de Queralt, un sol individu.

M.G.

JOSEP M. GRAU PUJOL-ROSER PUIG TÀRRECH, "Repercussions de la Guerra dels Nou Anys al Camp de Tarragona (1689-1697)", *L'home i l'historiador. Miscel·lània en homenatge a Josep M. Recasens i Comes*. Tarragona, 2007, p. 225-252.

Tot i centrar-se en les tres comarques del Camp de Tarragona, hi ha algunes referències a les d'interior. Inicialment es parla de la crisi agrària i la plaga de la llagosta de 1687-1689, amb notes a Prades, l'Albi i Solivella. També es documenten compres de blat a les terres de Lleida i l'Aragó. Encara que les terres del sud de Catalunya no foren ocupades pels francesos, sí que per les seves costes hi passaven sovint vaixells enemics i a més tot el Principat patia els allotjaments, bagatges i contribucions extraordinàries per mantenir les tropes hispàniques. En la lleva de la ciutat de Valls del 1695 s'hi localitzen 3 conquencs:

Ramon Borges, sastre de l'Espluga de Francolí.

Isidre Parellada, natural de Conesa i habitant a Valls.

Magí Veciana, fadrí sabater de Santa Coloma de Queralt.

M.G.

VALENTÍ GUAL I VILÀ, "Béns i usos comunals al Camp de Tarragona i Conca de Barberà", *Els béns comunals a la Catalunya moderna (segles XVI-XVIII)*. Barcelona, 1998, p. 159-177.

A partir de la font senyorial (capbreus) i la fiscal (cadastres) l'autor repassa els béns que en tres centúries declararen els municipis de Barberà de la Conca, Conesa, l'Espluga de Francolí, el Fonoll, Forès, Lilla, Rocafort de Queralt, la Sala de Comalats, Vilaverd i Vimbodí.

R.P.

"Los movimientos migratorios vía matrimonial. El caso de Solivella (Conca de Barberá-Cataluña). 1685-1800", dins *I Conferencia Internacional de Demografía Histórica. Conferencia europea sobre migraciones internas*. Santiago de Compostel·la, 1993, vol. II, p. 563-574.

Anàlisi del mercat matrimonial a Solivella entre l'any 1685 (data d'inici dels registres sacramentals conservats) i el 1800. S'hi estudien les procedències, amb detall comarcal i local, dels cònjuges forasters que contragueren núpcies a la parròquia de Solivella en aquells 115 anys, amb divisió entre els períodes de 1685-1750 i 1751-1800. S'estableixen les distàncies de cara a marcar i identificar la naturalesa del factor clau: la proximitat geogràfica. També es destaca la diferència entre casament i arrelament o nova residència (perduració del llinatge) del nuvi foraster, aspecte que només la reconstrucció familiar pot salvar i que condiciona el caràcter positiu o negatiu, a efectes demogràfics, de la immigració via matrimoni. Els resultats són comparats amb els de Tàrraga, Vilanova i la Geltrú i el Vallès Oriental.

M.G.

Josep M. LLOBET PORTELLA, *La "Taula de Canvi" de Cervera y su entorno socio-económico (1599-1715)*, Lleida, 1985.

En una nòmina de mestres de minyons s'esmenta l'any 1601, un tal Ferrer, de Santa Coloma de Queralt (p. 56).

R.

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Montoliu de Segarra. Aproximació a la història d'aquest municipi*, Lleida, Diputació, 1993.

Les dades referents a les poblacions de la Conca localitzades en aquesta obra són:

- Conesa: Un francès anomenat Arnau Menor, que morí l'any 1549, tenia diversos béns, especialment roba, a casa de Jeroni Bonet, de Conesa (p. 107); l'any 1627 es realitza un pacte entre Joan Sunyer, pagès de Vilagrasseta, i Joan Oluja, pagès de Conesa, mitjançant el qual el primer deixava al segon les parades que posseïa dins el terme de Vilagrasseta per tal que les treballés (p. 157). El dia 26 d'octubre de 1608, Jaume Segarra, de Conesa, actuà de testimoni en la concessió del permís perquè pogués ser creada la confraria del Roser a Cabestany (p. 252).
- L'Espluga de Francolí: L'any 1619 era castlà de Cabestany Francesc Bou, veí de l'Espluga de Francolí (p. 109). Entre els anys 1756 i 1767, és esmentat en diverses ocasions el comanador hospitaler de la comanda de l'Espluga de Francolí Llorenç Despuig i Fortuny (p. 112, 146, 267, 272, 273, 279). L'any 1529, els jurats de la Guàrdia Lada confessaven deure a Pere Almenara, de l'Espluga de Francolí, com a arrendatari dels censos i rèdits del comanador de la Guàrdia Lada, 168 ducats d'or,

que eren l'import de 84 mitgeres de forment (p. 115 i 116). El 15 de juny de 1729, el procurador de fra Joan Antoni de Puigdorfla, comanador hospitaler de la comanda de l'Espluga de Francolí, va arrendar determinats béns i drets (p. 143 i 144). L'any 1835 Josep Fàbregues, un carlí de l'Espluga de Francolí, va ser mort, per haver desertat moltes vegades, ser un lladre convicte i moure brega contínuament (p. 159). L'any 1756, el pagès Hortensi Puig era batlle de l'Espluga de Francolí (p. 267 i 271).

- Llorac: En descripcions de límits, l'any 1587, és esmentat diverses ocasions el terme de Llorac (p. 17, 236, 238). L'any 1494, Pere Trilla, de Llorac, confessava deure a Joan Barberà, de la Guàrdia Lada, 11 lliures i 9 diners, que eren l'import de 26 cabres, a raó de 6 sous cada una, i set crestats, que valien 9 sous i 3 diners cada un d'ells (p. 90). El mes d'agost de 1630, Benet Hospital, rector de Llorac, deixà 72 quarteres de forment, 22 quarteres d'ordi i 6 quarteres de civada als habitants de Cabestany per tal que poguessin sembrar (p. 109 i 110). Pere Flores, àlies Julivert, era sastre a Llorac l'any 1602 (p. 125).
- Montblanc: L'any 1439, les autoritats de la Guàrdia Lada van adquirir una creu d'argent a Bernat Liula, argenter de Montblanc (p. 36, 38, 184 i 218). Un contracte de l'any 1541 descriu les condicions segons les quals un frare mercedari i mestre Jeroni Rua, pintor de Montblanc, havien de pintar el retaule de Santa Maria de l'església parroquial de la Guàrdia Lada (p. 41, 185, 226, 227, 232 i 233). L'any 1427, s'esmenta una dona anomenada Clara, filla de Pere Benet, convers de Montblanc (p. 83). Els anys 1754-1756 consta com a notari de Montblanc Josep Cabeça i Font (p. 112, 267 i 269). Els veïns de la Guàrdia Lada, l'any 1642, havien de portar blat des de Segura a Montblanc (p. 136).
- Passanant: Un document de l'any 1527 es refereix a Lluís d'Ivorra, fill impúber del difunt Lluís d'Ivorra, castlà de Passanant (p. 106 i 115).
- Les Piles de Gaià: Sebastià Vallbona, pagès de les Piles, l'any 1604 va vendre un ase a un francès (p. 125).
- Rocafort de Queralt: L'any 1631 va morir Joan Sanou, de Cabestany, a causa de la caiguda d'una mula, prop de Rocafort de Queralt, quan venia del Camp de Tarragona (p. 31).
- Santa Coloma de Queralt: Salomó de Besés i Bonjua de Leirat, jueus de Santa Coloma, cobraren, fins a l'any 1487, diversos censos a alguns veïns de la Guàrdia Lada (p. 89). L'any 1496, Joan Melgosa, mercader de Santa Coloma, vengué blat als habitants de Montoliu, Vilagrasseta i Gramuntell (p. 95 i 99). Entre 1619 i 1699, són diversos els documents que fan referència al mercat de Santa Coloma (p. 109, 110, 152 i 156). L'any 1699, la Comunitat de Preveres de Santa Coloma era creditora dels habitants de Cabestany (p. 111). Consta que l'any

1642 un habitant de Santa Coloma es deia Mateu Mercè (p. 136). Un dels llocs on hi havia tropes, l'any 1646, era prop de Santa Coloma (p. 138). Pere Novella i Pere Albareda, de Santa Coloma, prestaren, l'any 1657, setze quarteres de blat als veïns de la Guàrdia Lada (p. 140). L'apotecari Vicenç Montgraidé, de Santa Coloma, vengué, l'any 1619, cinquanta quarteres de blat a diversos pagesos de Vilagrasseta (p. 156). L'any 1439, Joan Lledó, de Santa Coloma, va actuar com a testimoni en un reconeixement de deute davant notari (p. 219).

- Sarral: L'any 1643, un ferrer que es deia Joan Guixà, natural de Sarral, ocupà la casa de la ferreria de la Guàrdia Lada (p. 137).
- Savallà del Comtat: L'any 1607, Pere Busquets, rector de Savallà, predicà a la capella de Sant Julià de Vilagrasseta (p. 62).
- Senan: L'any 1646, el titular del benefici de Santa Anna, fundat a l'església parroquial de la Guàrdia Lada, era Pere Martí, rector de Senan (p. 43).

G.G.

PERE MOLAS I RIBALTA, *L'alta noblesa catalana a l'Edat Moderna*. Eumo, Vic, 2003.

El professor Molas, entre d'altres nissagues vinculades amb la Conca de Barberà, estudia la dels Folc, ducs de Cardona i comtes de Prades, els Boixadors, comtes de Savallà, els Queralt, comtes de Santa Coloma, els Potau de Sarral, el baró de Rocafort, etc. Es comenten les diferents etapes segons la monarquia regnant i els esdeveniments bèl·lics més importants (Guerra dels Segadors i de Successió). A banda dels enllaços familiars, es destaquen els aspectes polítics, culturals, religiosos i de gènere.

G.P.

J. J. PIQUER I JOVER, "Les exploracions de la voluntat a Vallbona de les Monges durant els segles XVII i XVIII", *Studia Monastica* (Monestir de Montserrat), XX (1978), p. 145-219.

Entre les noies que ingressen en aquesta comunitat cistercenca de l'Urgell n'hi ha diverses procedents de famílies nobles de la Conca de Barberà:

Montblanc

- Jerònima de Castellví i d'Obando (d. 1707), llavors tenia 28 anys i era nascuda a Montblanc. Morí amb fama de santedat.
- Maria de Castellví i d'Obando (d. 1708), nascuda a la vila ducal, filla d'Ignasi i Joana, ingressà a Vallbona als quatre anys.
- Maria-Ignàsia de Castellví i de Pontarró (ex. 1752), filla de Josep i de Teresa, de Montblanc. Tenia 16 anys, fou abadessa el 1802-1806, i en aquest darrer any morí.

- Tecla de Castellví i de Pontarró (ex. 1763), entrà al convent als set anys, filla de Josep de C. i de Ferrant i Maria-Teresa de Pontarró (difunta). Morí el 10 de maig de 1766. Tingué un germà (Manel) monjo a Poblet i una germana (Josepa) al monestir de clarisses de la Serra de Montblanc.
- Maria-Teresa de Pontarró i de Castellví (d. i ex. 1679), nascuda a Tarragona. Ingressà al cenobi als quatre anys.
- Maria-Beneta de Castellví i de Bellet (ex. 1799). Morí el 1860. Fou priora.
- Maria-Josepa de Castellví i de Bellet (ex. 1799). Morí el 1848.
- Gabriela de Castellví i de Bellet (ex. 1800). Morí el 1865. Fou priora. Totes tres vesteixen l'hàbit el mateix dia (22 de desembre de 1795) i eren filles d'Ignasi de C. i de Pontarró, de Montblanc, i de Maria-Gabriela de B. i de Mercader, de Tamarit de Llitera.

Sarral

- Teresa de Potau i de Ferredo (d. 1687). Filla de Jaume i germana d'Antoni.
- Magdalena de Potau i d'Oller (d. 1667). El seu pare es deia Josep i el seu germà Cristòfor.

Savallà del Comtat

- Jerònima de Ribes i de Boixadors (ex. 1665) entrà al convent a l'edat de nou anys. Els seus pares vivien a Barcelona.
 - Gertrudis de Ribes i de Boixadors (ex. 1672) ingressà als set anys.
- A més hi ha diferents joves dels Queralt i dels Moxó.

Nota: Les dates amb *d*) corresponen a l'any de la dotació econòmica pel seu manteniment i amb *ex.* al de la seva exploració o interrogatori.

G.P.

SALVADOR-J. ROVIRA I GÓMEZ, "Donacions de relíquies per part de nobles: els casos del monestir de Poblet i el santuari de Misericòrdia (segle XVIII)" *TAG* (Tarragona) 33 (2004), p. 8-11.

Notícia de la donació de relíquies que féu Antoni d'Aragó a la comunitat cistercenca de Santa Maria de Poblet entre 1671 i 1701.

G.P.

PERE SERRAMALERA I COSP, "Metges, cirurgians i apotecaris en la vila de Sitges durant el segle XVII", *Gimbernat. Revista catalana d'història de la medicina i de la ciència* (Barcelona) 9 (1988), p. 333-346.

A la segona meitat del mil sis-cents i suposem que a causa de les guerres, a l'hospital de Sitges hi treballa el cirurgià Joan Grana, nat a Vimbodí. Era casat amb Caterina Llopis i va morir a Sitges el 15 de març de 1706.

G.P.

Història contemporània

Petrófilos. Índex d'articles de Lluís M. Mezquida al Diario Español (1945-1983). Tarragona, 2007. Buidatge i selecció d'articles a cura de Francesc Barriach i Elena Virgili.

Llibre que recull les fitxes dels articles que el periodista Lluís Mezquida publicà durant més de quaranta anys a la premsa diària de Tarragona. Destaquen els temes vinculats amb el turisme, el patrimoni artístic, la cultura i les comunicacions. Les notícies sobre la Conca de Barberà hi són abundants, en especial sobre:

- Monestir de Poblet: Sobretot comenta les obres de restauració des de l'any 1958, amb més de 25 cròniques, parla del palau Nou de l'Abat, del Museu, l'Arxiu Històric, les tombes reials, les torres, del Patronat, dels accessos terrestres, necrològiques, publicacions, etc.
- Barberà de la Conca (1977, 31 d'agost).
- L'Espluga de Francolí: Sobre la vila, el Casal i les coves (1956, 24 d'agost; 1957, 31 de maig; 1965, 25 d'agost); l'església de Sant Miquel (1982, 23 de desembre), i les Masies (1978, 12 de juliol).
- Montblanc: Sobre la restauració dels seus monuments, casa Desclergue (1970, 1 de març), les muralles medievals (1970, 17 i 18 d'abril; 1972, 25 d'octubre; 1975, 25 de juny i 11 de setembre; 1977, 20 d'abril; 1978, 26 de gener i 31 de març); sobre la vila (1978, 28 de novembre). Guardons rebuts (1975, 10 de setembre), orgue barroc (1974, 10 de juliol i 20 de novembre; 1976, 1 de desembre; 1977, 21 d'abril i 27 d'agost), Museu-Arxiu (1977, 23 de gener; 1978, 20 de maig); l'hospital de Santa Magdalena (1980, 20 de maig); Sant Francesc, 1982, 5 de setembre).
- Rocafort de Queralt: Sobre el poble i el castell (1963, 26 de setembre; 1964, 16 de maig).
- Santa Coloma de Queralt: Sobre la vila i l'església de Bell-lloc (1948, 25 de novembre; 1949, 8 de febrer; 1950, 15 de juliol; 1954, 9 de setembre; 1957, 1 de febrer; 1958, 9 de maig; 1967, 29 de setembre; 1980, 13 de maig).

- Vallclara: Sobre les carreteres amb Vilanova de Prades, el Vilosell i Vimbodí (1968, 9 de maig; 1974, 19 de juliol; 1976, 21 d'octubre; 1978, 26 de maig; 1979, 13 d'octubre; 1982, 30 de novembre).
- Vallfogona de Riucorb: (1967, 14 i 16 de setembre; 1982, 29 de juliol).
- Vilanova de Prades: Sobre el poble i les carreteres (1960, 25 de juny; 1963, 5 desembre i 1 de novembre; 1964, 3 de novembre; 1969, 5 d'agost; 1973, 26 d'agost; 1976, 28 de maig; 1979, 7 de desembre; 1982, 25 d'agost).
- El pantà del Francolí a Vilaverd: (1949, 10 de juny; 1951, 14 de febrer; 1952, 20 de març, 4 de març i 4 de desembre; 1954, 15 de gener i 27 d'abril; 1956, 1 de novembre; 1967, 12 de març; 1968, 23 de febrer i 16 de març; 1974, 15 de desembre; 1977, 10 de juny; 1978, 2 d'agost i 31 d'octubre; 1979, 16 de juny; 1983, 20 d'abril).
- El Coll de Lilla (1973, 5 de desembre; 1979, 18 d'octubre).
- Conca de Barberà (1975, 25 de juny).

També trobem referències a alguns personatges originaris de la comarca com:

Josep Cartanyà Inglès, bisbe de Girona nat a Vilaverd (1963, 3 d'agost).

Antoni Palau i Dulcet, llibreter de Montblanc (1950, 11 de gener).

El periodista Mezquida morí a Tarragona el 2004, als 84 anys d'edat.

G.P.

Vosaltres sou la llum del món. Beatificació de 498 màrtirs.
Tarragona, 2007.

En aquest breu opuscle de 20 pàgines es biografia, entre d'altres religiosos, Francesca Pons Sardà, carmelita nascuda a l'Espluga de Francolí el 1880 i assassinada a Barcelona el 1936. Havia treballat a l'hospital de Santa Coloma de Queralt.

G.P.

RAFAEL ALBIOL MOLNÉ-JOSEP M. SÁNCHEZ RIPOLLÈS, "Malalts i metges del dispensari antiveneri de Tarragona (1939-1949)", *Gimbernat. Revista catalana d'història de la medicina i la ciència* (Barcelona) 25 (1996), p. 227-232.

Els malalts nascuts a la Conca tractats a Tarragona en aquest període foren tres:

- L'Espluga de Francolí: Una prostituta, soltera, de 25 anys, amb sarna.
- Solivella: Una dona, casada, de 32 anys, amb sífilis.
- Vallfogona de Riucorb: Una venedora, casada, de 29 anys, amb sífilis.

G.P.

PALMIRA GONZÁLEZ I LÓPEZ (coord.), *Tot recordant Miquel Porter Moix. Un home polifacètic*. Barcelona, 2007.

Recull d'articles sobre la persona de Miquel Porter Moix (Barcelona, 1930-Altafulla, 2004) en les seves diferents vessants: cinema, música, teatre, llibres i sindicalisme. S'inclou una cronologia.

G.P.

JOSEP M. GRAU I PUJOL, "Relacions humanes entre Vallclara i les Garrigues (segles XIX-XX)", *Talaia* (el Vilosell), 8 (2007), p. 28-31.

A través dels padrons d'habitants de Vallclara dels anys 1873, 1897, 1931, 1955 i 1970 es relacionen i comptabilitzen els emigrants de la comarca limítrofe de les Garrigues que viuen en aquest poble conquenc, dels quals tres quartes parts eren dones. L'intercanvi matrimonial s'acaba a partir del despoblament que patí la comarca d'ençà la fil·loxera.

M.G.

JOSEP M. GRAU I PUJOL, "Maria Lourdes Sanjuan: Una mestra viatgera amb il·lusió", *El Pont-Alt* (la Selva del Camp), 106 (2007), p. 17-18.

Entrevista a una mestra selvatana nascuda el 1936 que entre altres destinacions tingué Vallclara (1955-1956), Vallfogona de Riucorb (1957) i Mont-ral (1958-1961).

M.G.

JOSEP M. GRAU I PUJOL-ROSER PUIG I TÀRRECH, "El moviment migratori d'Alcover vers Reus segons el padró del 1930", *Butlletí. Centre d'Estudis Alcove-rencs* (Alcover) 110-112 (2005), p. 31-51.

Entre els 322 alcoverencs que l'any 1930 residien a Reus n'hi ha una dotzena de vinculats amb la Conca de Barberà:

- Ramona Altès Homs, casada amb un pagès montblanquí.
- Maria Barberà Sants, casada amb un dependent de comerç de Pira.
- Josep Bonastre Amorós, de vuit anys; els seus pares eren pagesos de Pira.
- Pura Cot Sancho, casada amb un viatjant de Montblanc.
- Pau Flotats Sanabre, peó casat amb una dona de Vilanova de Prades.
- Rosa Isern Oller, modista; el seu pare era de Mont-ral i la seva mare de Rojals.

- Marià Muster Rius; la seva mare era de Vilaverd.
- Ramon Oller Amorós, pagès, casat amb una dona de Sarral.
- Teresa Ral Sanahuja, obrera; la seva mare era una vídua de Montblanc.
- Josep Sabater Altès; el seu pare era de Montblanc.
- Úrsula Sigró Magraner; el seu marit era mosso de l'Espluga de Francolí.
- Manuel Torrell Besora; la seva muller era de Barberà de la Conca.

M.G.

DAVID MARTÍNEZ I FIOI, *Els "voluntaris catalans" a la Gran Guerra (1914-1918)*. Barcelona, 1991.

Estudi de la participació catalana, de banda i banda dels Pirineus, en la Primera Guerra Mundial. Del Principat es documenten almenys 532 soldats amb origen geogràfic conegut. L'autor utilitza les fitxes del doctor Solé Pla i dades extretes d'arxius francesos, sobretot de París. De les comarques meridionals sobresurten els nascuts a les ciutats del Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre. De la Conca de Barberà hi ha tres homes:

- L'Espluga de Francolí: Pau Roca, nascut el 10 de febrer de 1890 i mort a Sèrbia el 5 de novembre de 1916.
- Montblanc: Eloi Sanromà, mort a la Picardia el juliol de 1916.
- Sarral: Enric Pelegrí Llorenç, nat el 26 de febrer de 1892 i mort a Redon el 9 de juny de 1915.

També trobem dos representants del Priorat, dos més de les Garrigues i altres dos de l'Urgell. Recordem que en aquells moments a casa nostra es desenvolupava el moviment autonomista.

R.P.

MIQUEL PALAU I CLAVERAS, "Don Antonio Palau y Dulcet", *Hibris. Revista de bibliofilia* (Alcoi), 23 (2004), p. 31-38.

Nota biogràfica sobre el llibreter montblanquí i els orígens del *Manual del librero hispano-americano*. És una reproducció de l'article publicat a la revista *El Libro Español* (Madrid) 118 (1967). Recordem que el seu germà Agustí continuà la tasca del pare amb les obres: *Índice alfabético de títulos-materias, correcciones, conexiones y adiciones del manual del librero hispanoamericano de Antonio Palau Dulcet*. Oxford, 1980; *Addenda y corrigenda del Manual del librero hispanoamericano de Antonio Palau y Dulcet*. Barcelona, 1990 i *Bibliografía hispánica de veterinaria y equitación anterior a 1901. Ordenada, comentada en algunos epígrafes y dividida en tres partes*. Madrid, 1973.

G.P.

JOSEP RECASENS I LLORT, *La repressió franquista a la comarca de l'Alt Camp*, Valls, 2006.

En aquesta nova monografia de l'autor hi apareixen diversos represaliats originaris de la Conca de Barberà residents a l'Alt Camp. Són els següents:

- Belltall (Passanant): Joan Sans Tous
- El Fonoll (Passanant): Magí Balcells Roselló
- Pira: Baldomer Capdevila Amill
- Prenafeta (Montblanc): Antoni Sabaté Copons
- Rocafort de Queralt: Antoni Martí Folc
- Vilaverd: Ezequiel Sendrós Vilanova
- Rojals (Montblanc): Jaume Ollé Sanahuja
- Vimbodí: Ferran Beltran Tena

G.P.

JOSEP M. SABATÉ BOSCH-JESÚS SABATÉ FORT, "Notícia d'un contracte col·lectiu de conducta de Vilaverd", *Gimbernat. Revista catalana d'història de la medicina i la ciència* (Barcelona) 42 (2004), p. 285-287.

Nota de la iguala entre el metge Josep Roig Domingo i l'ajuntament de Vilaverd per assegurar l'assistència mèdica a la població. Hi ha la relació dels salaris dels serveis extraordinaris. El document està extret del fons municipal de Vilaverd conservat a l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà.

R.P.

ENRIC SÀNCHEZ-CID, *Bloc de notes d'un ginecòleg (1946-1996)*. Tarragona, 2007. p. 208.

Gràcies al Col·legi de Metges de Tarragona el Dr. Enric ha posat en lletra impresa els records de la seva vida d'exercici professional des de l'època d'estudis fins a la seva jubilació. En un estil directe, franc i de confidencialitat amb el lector ens presenta les seves memòries.

Els seus records el fan recular fins el servei militar a Figueres, el seu estimat Empordà, l'aprenentatge i formació en la medicina a Barcelona, l'obertura d'una clínica a Montblanc (1955), passant per les seves aficions a l'excursionisme, el ciclisme, el cinema, la vela. Esmenta els seus viatges a Galícia, Andorra, comarques gironines, el Pirineu (art romànic), etc. A través de les seves experiències podem conèixer les contradiccions de la moral en la societat franquista, com es vivia la sexualitat aleshores. L'autor ens obre el cor amb senzillesa i gratitud, i recorda els amics ja traspassats (de Montblanc hi ha Anton Andreu Abelló, Ismael Balenyà Moix i Francesc Sigró Escoté).

L'exercici d'escriure sobre vivències passades és molt útil per a les noves generacions i per als historiadors, especialment quan els protagonistes han desenvolupat càrrecs o professions que obliguen a tenir un contacte directe amb la gent.

G.P.

JOSEP SANTESMASES I OLLÉ, "De la misèria a l'abundància: els canvis agraris a Santa Coloma de Queralt, de finals del segle XIX al primer terç del segle XX", *Paisatge, territori i societat a les terres de parla catalana. Actes del V Congrés de la CCEPC*. Valls, 2006, p. 67-78. "Mirades diverses del canvis agraris a Santa Coloma de Queralt. De finals del segle XIX al primer terç del segle XX", *Antoni Saumell i Soler. Miscel·lània in memoriam*. Barcelona. 2007. Universitat Pompeu Fabra, p. 145-162.

Anàlisi de l'evolució dels conreus a la Baixa Segarra des de l'edat mitjana fins al primer terç del segle XX a partir de bibliografia i revistes locals. Des dels inicis els cereals han tingut un paper destacat, en companyia de la vinya, l'horta i el safrà. A partir de la segona meitat del segle XIX es va introduir el conreu de l'avel·laner fins a la plaga del diabló (1874). En els primers decennis del mil nou-cents s'introdueixen els adobs químics que augmentaran la productivitat dels cereals i afavoriran un increment de la superfície conreada.

G.P.

El temps del rector Vicenç Morer. Vila-rodona a finals de l'Antic Règim (1798-1830). Vila-rodona. 2007.

L'autor ens presenta la figura d'un rector reialista de Vila-rodona i el seu context històric, entre la Guerra del Francès (1808-1814) i el Trienni Liberal (1820-1823), a més del patiment de les epidèmies de 1804-1805. Les notícies sobre la Conca de Barberà són diverses. En primer lloc documenta enfrontaments militars de la companyia de la milícia nacional voluntària a Sarra, Santa Coloma de Queralt i a Vila-rodona mateix on el 1822 morirà Francesc Claramunt, nat a Montblanc. Segonament s'esmenta la presència a Vila-rodona de Josep o Àngel Alba, un religiós exmercedari de Montblanc (suposem de la família de notaris), d'ideologia liberal, que es refugià a Vila-rodona a casa d'una germana seva. Desterrat per l'Arquebisbe de Tarragona, es desplaçà a les Borges Blanques i al Vendrell. En aquesta vila exercí de mestre de gramàtica.

G.P.

ROBERT VALLVERDÚ I MARTÍ, "Barberà de la Conca: un baluard liberal durant la tercera carlinada", *Recull Bartomeu Darder i Pericàs 1894-1944*. Tarragona. 1994, p. 121-139.

El professor Vallverdú, un veritable expert en carlisme a l'àmbit de Tarragona, ofereix aquest cop una aportació enfocada des de la perspectiva econòmica del conflicte carlí, concretament de la Tercera Guerra Carlina, a Barberà de la Conca, exemple de les privacions, angoixes i estralls econòmics que podia patir una població enmig dels dos contendents. Així, explica el pas d'aquesta vila d'un miler d'habitants per aquest conflicte, les accions i reaccions polítiques que comportà la situació de contínua amenaça de partides carlines, i de convertir-se finalment en bastió liberal, les mesures que es van prendre (la fortificació de la vila, l'allotjament d'hosts, el manteniment d'una petita guarnició liberal, la lleva de voluntaris, etc.). En l'apartat de les obres de fortificació, va ser on més despesa van haver de fer, ja que s'edificaren tres casetes, al nord de la vila, a l'entrada del castell i a can Simó, dues petites torres al nord-est; es va tancar la plaça de l'església i una trentena de portes falses que donaven al camp, es van tapiar els buits dels arcs de la galera de la casa del rector, i els forats del carrer de Sant Victorià; també es van construir tres torres estratègicament situades en cada sector del poble. El muntant de les obres pujava gairebé a les 10.000 ptes. També es va bastir una torre telegràfica a la teulada del castell, tot i que no es comptava amb finançament suficient per afrontar les 2.500 ptes. del seu cost. A aquesta escalada de despeses de guerra, s'hi hagueren d'afegir les bestretes que l'Ajuntament havia d'avançar als milicians a compte del governador de Tarragona, 1.140 ptes. els primers dies de desembre de 1873, 2.300 ptes. més al cap de poc, 500 ptes. per la compra de granades de mà, recomposició d'armament i municions, 1.850 ptes. lliurades als voluntaris de la República, etc., un total de 18.356 ptes. que el poble reclamava a les autoritats liberals, amb poc èxit. Al final, l'esforç econòmic al qual hagué de contribuir Barberà en favor dels liberals fou superior als impostos de guerra que intentaven imposar per la força de les armes les partides carlines.

M.G.

ROBERTO ZEPEDA-JORDI PÉREZ, "L'hospital de sang de Valls (1937-1939)", *Quaderns de Vilaniu* 51 (2007), p. 3-79.

Interessant article sobre l'organització de la sanitat republicana a la rereguarda durant la Guerra Civil. Vinculats amb la Conca de Barberà i enterrats al cementiri de Valls trobem a:

- Montblanc: Josep M. Bordell Cervelló, enterrat a la fossa comuna el 3 de febrer de 1939.
- Sarraí: Marcel·lí Fornés, soldat de 18 anys, enterrat a la fossa comuna el 20 de setembre de 1938.
- Solivella: Isidre Masó Ballart, soldat de 20 anys, enterrat a la fossa comuna el 27 de febrer de 1938.

R.P.

Història general

JORDI VILAMALA I SALVANS, "L'organització del territori diocesà. La divisió administrativa del bisbat de Vic, la seva evolució històrica", *Ausa* (Vic) XXII, 156 (2005), p. 137-191.

En relació amb la Conca es parla de la pèrdua el 1154 de les parròquies de la Conca, l'Urgell i les Garrigues a favor del bisbat de Tarragona. Dins la diòcesi de Vic el 1634 es crea el deganat de Santa Coloma de Queralt, el 1854 passa a denominar-se Arxiprestat i rep parròquies del d'Igualada, el 1877 s'anomena simplement Arxiprestat de Queralt. Les modificacions vingueren el 1957 quan diverses parròquies s'integraren als bisbats de Tarragona, Solsona i Barcelona. S'adjunten nombrosos quadres amb el llistat de parròquies, el seu nom, advocació i adscripció.

R.P.

Història de l'art

GASPAR COLL, "El retaule dels sants Joans de Santa Coloma de Queralt: noves aportacions a la seva cronologia", *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* (Barcelona), 9 (1988), p. 261-280.

En aquest article es fan unes noves aportacions cronològiques a l'estudi del retaule dels Sants Joans de Santa Coloma de Queralt. De fet s'arriba a fixar la cronologia en la data de 1356, encara que, com diu el mateix autor, "...no conclou el debat historiogràfic sobre la personalitat del mestre que el pintà". A banda del repàs a la producció historiogràfica entorn del retaule, present en aquest article, cal destacar l'exhaustiva i acurada descripció que es fa de l'obra, que compara amb altres retaules de característiques similars. També és fonamental la minuciosa anàlisi de les fonts documentals que permeten a l'autor perfilar les seves aportacions i concloure, a banda de la data, que el pintor del retaule és una personalitat diferent del mestre Joan de Tarragona. D'aquesta manera, Gaspar Coll passa a anomenar "Mestre de Santa Coloma de Queralt" l'autor del retaule dels sants Joans.

D.P.

JOSEP M. GREGORI I CIFRÉ, "Els organistes de Santa Maria d'Igualada en el període 1689-1738: documents per a la seva història", *Recerca Musicològica* (Barcelona) 1 (1981), p. 95-112.

Entre els diferents organistes que s'esmenten actuant a Igualada apareix Josep Soler (1702-1737), natural de Santa Coloma de Queralt. Anteriorment havia estat organista a la Seu de Solsona. Morí a la capital de l'Anoia el juliol de 1737.

G.P.

JOSEP M. LLOBET I PORTELLA, *Art cerverí del segle XVI*, Lleida, Virgili & Pagès, 1990.

En aquesta monografia es dona informació de diferents peces d'art fabricades per artistes cerverins que anaven destinades a poblacions de la Conca de Barberà:

- Forès: L'any 1508 l'argenter cerverí Gabriel Bonet fabricà una custòdia d'argent per a la parròquia, costà 20 lliures (p. 40 i 118).
- Montblanc: El 1498 habitava a Montblanc l'argenter Francesc Joan, que era natural de Cervera. L'any 1526 consta ja com a difunt i es fa esment d'un fill seu, anomenat Pere Joan, que era prevere en la dita vila de Montblanc (p. 46).
- Les Piles de Gaïà: Durant el mes de gener de 1578, les autoritats de la vila encarregaren a l'argenter cerverí Llorenç Domènec la fabricació d'una creu d'argent. El seu model seria la creu de Civit, feta pel mateix mestre un any abans, i l'import de l'obra es calcularia a raó de 8 lliures i 18 sous per marc de plata (p. 43 i 104).
- Santa Coloma de Queralt: L'any 1618 se signaren capítols matrimonials entre l'escultor Miquel Rubiol i Margarida, vídua de Lluís Colom, assaonador colomí (p. 27).

El mes d'agost de 1501, dos procuradors de la confraria de Santa Anna contractaren amb l'argenter cerverí Francesc Pinyes la realització d'una creu d'argent. Quatre anys després, però, aquest contracte fou cancel·lat sense que la creu fos feta. El mateix dia de la cancel·lació dels capítols, el 12 d'agost de 1505, se signà un nou contracte, entre els administradors de la confraria i l'argenter cerverí Gabriel Bonet, on s'indicava que el mestre fabricaria una creu d'argent marcat, tota daurada, llevat del crucifix. És molt probable, però, que malgrat aquest segon contracte aquesta creu no s'arribés a fabricar (p. 40, 106, 107). L'any 1603, Josep Ferrer, que estava treballant a Santa Coloma en l'acabament del campanar, vingué a Cervera a visurar un retaule que s'havia construït a l'església de Santa Maria (p. 66).

- Sarraí: Sabem que, l'any 1526, el pintor cerverí Pere Alegret va nomenar un procurador amb la finalitat de rebre uns diners que completaven un total de 27 lliures, import d'un retaule sota l'advocació de sant Sebastià que l'artista havia pintat a petició de les autoritats de Sarraí (p. 32, 79).

G.P.

ANTONI MANEL MARTÍNEZ I SUBIAS, "Talles inèdites de tradició romànica al reial monestir de Poblet", *El temps sota control. Homenatge a F. Xavier Ricomà Vendrell*. Tarragona, 1997, p. 395-405.

Una parcel·la de l'art romànic difós a l'Europa Occidental al llarg dels segles XI i XII la constitueixen les talles de fusta o pedra, un art figuratiu d'escultures aïllades de Crist, la Verge o els sants de devoció, que al monestir de Santa Maria de Poblet hi tenen una petita representativitat. L'article descriu i comenta un seguit de talles conservades al Museu de Poblet, a l'altar major de la basílica i a la capella de Sant Esteve. Es tracta del Sant diaca, figura amb alba i dalmàtica, la Mareddedéu sedent amb l'Infant Jesús a la falda, Sant Joan Baptista, figura policromada vestida amb túnica llarga vermella, i el Crist sofrent, d'àlber enfosquida, que reproduïx el Crist crucificat. A més d'una descripció sumària i la corresponent fotografia de cada peça, l'autor fa cinc cèntims de la procedència de l'última, i clou la seva aportació amb una bibliografia consultada de mitja dotzena de títols.

M.G.

ANTONI MASSANELL I ESCLASSANS, "Artistes vilafranquins: pintors, escultors i dauradors (segles XV al XVIII)", *Miscel·lània Penedesenca* (Vilafranca del Penedès), 1 (1978), p. 95-117.

Entre els artistes vinculats amb la Conca de Barberà hi ha:

- Agustí Pujol I, escultor, el 1610 consta que treballava a Montblanc.
- Jacint Rovira, pintor de Vilafranca. El 1624 es casà amb Coloma Gual, filla d'un pareire. Treballà a Mediona, Valls i Vallfogona de Riucorb. En aquesta darrera parròquia el 1637 hi contractà el retaule de Santa Bàrbara.
- Sebastià Guasch Coll, escultor nat a Montblanc, fill d'Ignasi, adroguer, i Maria. Residí a Vilafranca del Penedès, on el 16 d'abril de 1787 es casà amb M. Antònia, filla de l'escultor Francesc Gaig Baixeres, escultor originari de Barcelona i resident a Vilafranca. El montblanquí morí a Vilafranca el 5 d'agost de 1823 als 65 anys.

R.P.

SOFIA MATA DE LA CRUZ-JORDI PARÍS FORTUNY, *Els Bonifàs, una nissaga d'escultors*. Valls, Institut d'Estudis Vallencs, 2006.

Monografia sobre la vida i obra de quatre escultors Bonifàs instal·lats a Valls entre finals del segle XVII i començaments del XIX. A més d'una completa genealogia, aporta un ampli catàleg de la seva producció. De Lluís Bonifàs Sastre (Barcelona, 1683-Valls, 1765), en les seves relacions amb la Conca de Barberà es comenta el contracte d'aprenentatge que signà el 1733 per a la formació en l'art de l'escultura de Josep Cendrós de Montblanc i la factura del retaule de les Ànimes de la capella de Sant Pere Ermengol de la Guàrdia dels Prats (1735); de Lluís Bonifàs Massó (1730-1786) es parla dels vincles professionals amb Isidre Espinalt Vellet de Sarrià (1735-1800) i d'un deixeble nat a Santa Coloma de Que-

ralt el 1742, Marià Novelles Briansó, mort a Seròs. A la Conca obrà la urna del monument del Dijous Sant de Blancafort (1753), a Montblanc, en el convent de la Mare de Déu de la Mercè el 1756 construí el sagrari, el 1757 una imatge del Sant Crist i el 1762 el retaule de Sant Pere Nolasc. El 1773 dibuixà la traça del retaule major de l'església de Santa Maria; anys abans pel mateix temple rebia l'encàrrec de fer un retaule per a l'altar de les Ànimes (1761) que no va executar-se. El monestir de Poblet era un altre client: el 1761 realitzà una escaparata i el 1763 un retaule i imatge del venerable Marginet per a la cova de la Pena. Més endavant, el 1780, els monjos cistercencs contractaven amb ell una figura de la Mare de Déu del Roser. Un encàrrec similar li féu la parròquia de Vimbodí el mateix any; per aquest lloc el 1768 havia cisellat el retaule de Sant Josep. L'altre escultor vallenc referenciat és Francesc Bonifàs Massó (1735-1806), el qual aixecà els retaules majors de les esglésies parroquials de Sarral (1774) i Solivella (1777). Destaquem l'aparell gràfic que acompanya el llibre, bàsic per entendre el seu estil i únic testimoni de les talles en la majoria d'ocasions.

G.P.

ELENA DE ORTUETA I HILBERATH, "Les propostes de Cèsar Martinell per a la restauració del monestir de Poblet", *Cèsar Martinell i la seva època. Jornades Martinellianes 26, 27 i 28 de juliol de 1999* (a cura de J. Maluquer i Ferrer i L. Mèlich), Fundació Universitat Catalana d'Estiu / Diputació de Tarragona / Associació Cultural Cèsar Martinell, Tarragona 2001, p. 213-240.

La professora Elena de Ortueta hi estudia, succintament, les propostes que l'arquitecte vallenc Cèsar Martinell (1888-1973) va elaborar per a la restauració-reconstrucció de Poblet, tot recordant els diversos llibres i articles que va publicar sobre el cenobi de la Conca. El treball es complementa amb un bon nombre de reproduccions de fotografies i dibuixos sobre diferents indrets i elements arquitectònics del monestir, alguns dels quals originals del mateix Martinell. A tall de conclusió, Ortueta considera que el gust artístic de Martinell, pel que fa a Poblet, evolucionà des d'una inicial "exaltació dels traços medievals" fins a una valoració gradual d'obres "més recents, com les del barroc".

J.M.C.

JOSEFINA PLANAS I BADENAS, "El *Llibre de la Confraria del Senyor Rei*, un manuscrito miniado del monasterio de Poblet", *Locus Amoenus* (Bellaterra) 1 (1995) p. 95-105.

L'autora dóna a conèixer un manuscrit miniat que es conserva a la biblioteca del monestir de Poblet, titulat *Llibre de la Confraria del Senyor Rei*. Es tractaria de l'exemplar més antic conegut —realitzat entre el final del segle XIV i l'inici del XV—, on es contenen els estatuts de l'esmentada confraria, que fou fundada

per Pere IV a Saragossa el 8 de maig de 1333. Hi ha dos manuscrits més on es contenen els estatuts, un d'inicis del segle XV, conservat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, i una còpia manuscrita del segle XVIII d'un còdex anterior, conservada a l'Arxiu Capítular de Barcelona. Dues qüestions ocupen el nucli del treball de Josefina Planas. Una és l'anàlisi històrica del context en què fou fundada la confraria, entorn de la defensa de les tesis immaculistes per part de l'orde franciscà, dels monarques i dels súbdits de la Corona d'Aragó, enfront dels seus detractors, encapçalats per l'orde dominicà. L'altre qüestió és l'anàlisi iconogràfica i estilística de les dues il·lustracions miniades que acompanyen el text, que porta l'autora a defensar que la primera, amb una inusual representació de Joaquim i Anna acarant Maria, correspondria al regnat de Martí l'Humà, mentre que la segona, un infant Jesús beneint, hauria estat realitzada en temps d'Alfons el Magnànim.

S.M.

ISIDRE PUIG I SANCHIS, "L'escultor Mariano Novellas Briansó, deixeble de Lluís Bonifàs", *L'època del barroc i els Bonifàs. Actes de les Jornades d'Història de l'Art a Catalunya*. Barcelona, 2007, p. 313-342.

Article sobre els orígens i obra de Marià Novelles Briansó, escultor nat a Santa Coloma de Queralt el dia primer de març de 1742. Era fill del també escultor Joan N. i Magina B. (mort el 1756, que havia estat aprenent d'Isidre Espinalt, de Sarra). El seu avi era Pere N. Andreu, pintor de les Piles de Gaià. Es presenten les obres del Marià a Aitona, Riba-roja d'Ebre i Seròs.

G.P.

JOAQUIM ROVIRÓ I ALEMANY, "Art i cultura a les parròquies del bisbat de Vic (1936-1939)", *Ausa* (Vic) XX, 150 (2002), p. 583-637.

Detallada anàlisi i comentari dels informes que el 1941 enviaren els rectors de les parròquies d'aquesta diòcesi sobre els efectes de la destrucció de la Guerra Civil sobre el patrimoni artístic i el cost humà (assassinats de religiosos i seglars). De la Baixa Segarra hi apareixen Aguiló, Segura i Santa Coloma de Queralt. No hi ha referències als arxius.

G.P.

MARIA RECASENS ROVIRA-ROSER PUIG TÀRRECH, "Bibliografia d'història de l'art sobre l'època moderna a les comarques tarragonines (1977-2006): Trenta anys de recerca", *L'època del barroc i els Bonifàs. Actes de les Jornades d'Història de l'Art a Catalunya*. Barcelona, 2007, p. 545-570.

Treball que comenta i relaciona els articles i llibres publicats sobre arquitectura, escultura, pintura, arts menors i orgueneria dels segles XVI-XVIII a la demarcació. La Conca de Barberà hi és representada àmpliament.

M.G.

Llengua i literatura

BONAVENTURA HERNÁNDEZ SANAHUJA, *Descripció d'un viatge de Poblet a Santes Creus*. Edició a cura de Jordi Rovira i Soriano, Jordi López i Vilar i Andreu Dasca i Roigé. Tarragona. Secció d'Arqueologia de l'Ateneu de Tarragona. 1991, 26 p.

BONAVENTURA HERNÁNDEZ SANAHUJA, *Una llegenda del segle XIII sobre Miramar i Prenafeta*. Edició a cura de Jordi Rovira i Soriano, Jordi López i Vilar i Andreu Dasca i Roigé. Tarragona. Secció d'Arqueologia de l'Ateneu de Tarragona. 1991, 21 p.

En aquests dos treballs s'edita un manuscrit de Bonaventura Hernández Sanahuja conservat a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona que duu per títol *Descripción poética de un viaje. De Poblet a SS. Creus. Memorias de un viaje breve*. Els editors n'esbrinen l'autoria (el manuscrit és anònim) i fixen una datació (entre 1857 i 1860). Es tracta d'un relat corresponent al títol que va seguit d'una llegenda anomenada "El pelo de la vieja" que guarda relació amb alguns dels llocs de l'itinerari que va seguir. És un text excepcional, en el sentit que és un dels pocs on l'autor, allunyat del to científic que caracteritza els seus escrits, adopta estil costumista amb pinzellades romàntiques.

Pel que fa a la Conca, volem destacar les pintoresques descripcions que fa de l'Esplugu de Francolí: del poble, del riu i dels balnearis. També de la incomoditat dels viatges de l'època, el paisatge de Prenafeta... Acaba el manuscrit amb la llegenda, certament enrevessada, que té com a escenari els castells de Miramar i Prenafeta.

R.

FRANCESC DE ROCAFIGUERA I GRACIA, "El canonge Corbella i el rector de Vallfogona", *Ausa* (Vic) XI, 106-107 (1983), p. 87-91.

Estudi crític de la bibliografia que Ramon Corbella i Lloret (Vallfogona de Riucorb, 1850-Vic 1924) dedicà a l'obra de Francesc Vicenç Garcia, rector de Vallfogona, des de finals del segle XIX fins als inicis del segle següent. Corbella fou un militar de la Tercera Guerra Carlina que el 1882 s'ordenà sacerdot. Entre els diversos nomenaments que tingué remarcuem el de secretari dels bisbes de Vic Josep Morgades i Josep Torras i Bages. Des del 1901 fou canonge de Vic, on finà.

R.P.

ALBERT TURULL: "Toponímia de la Catalunya central a l'obra de Joan Coromines. Noms de lloc del Bages, l'Anoia, la Conca de Barberà i la Segarra (amb incursions al sud del Solsonès) tractats a l'*Onomasticon Cataloniae*", a *Societat d'Ono-*

màstica. Butlletí interior, núm. 101 (XXVII Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica-Manresa, octubre de 2001 [Actes], I), Barcelona / Manresa, setembre de 2006, p. 17-51.

Corresponent a la ponència presentada al XXVII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Manresa, octubre de 2001), aquest article té com a base un inventari complet dels noms propis de lloc de determinades comarques de la Catalunya central tractats per Joan Coromines o els seus col·laboradors al llarg de la seva obra cabdal sobre onomàstica: l'*Onomasticon Cataloniae* (Barcelona, 1989-1997). Després de la introducció, segueixen, en un ordre que sembla lògic, d'una banda les *dades* (bona part de les quals en forma de taules i llistats) i, d'altra banda, l'*anàlisi* d'aquestes dades, que incorpora un seguit de conclusions. S'arriba així a una visió de conjunt d'una part fonamental de la toponímia d'aquestes contrades (la que conté l'*Onomasticon*, que òbviament no és pas tota l'existent), i al mateix temps, a un diagnòstic del tipus de tractament que aquesta obra dóna als nostres noms propis. Val a dir que el total de topònims d'aquestes comarques que hom troba a l'*Onomasticon* (amb article propi o no) és de 896, dels quals 138 pertanyen a la Conca de Barberà (entesa en la seva extensió oficial actual).

R.

ABREVIATURES DELS AUTORS DELS RESUMS

D.P.: Daniel Piñol i Alabart

G.G.: Gener Gonzalvo i Bou

G.P.: Josep M. Grau i Pujol

J.L.V.: Jordi López i Vilar

J.M.C.: Jaume Massó i Carballido

M.G.: Manel Güell

R.: Redacció

R.P.: Roser Puig i Tàrrach

S.M.: Sofia Mata de la Cruz

Ressenyes bibliogràfiques

MARIA GARGANTÉ LLANES: *Arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i l'Urgell. Condicionants, artífexs i pràctica constructiva*. Barcelona, 2006.

Aquesta obra constitueix la publicació d'una part de la tesi doctoral de l'autora, llegida l'any 2003 i premiada altrament amb la XIII Beca Notari Raimon Noguera. Cal aclarir, però, que l'estudi de l'arquitectura setcentista de la Segarra i l'Urgell no se circumscriu a les actuals demarcacions administratives, sinó a les comarques enteses com a territori històric, per la qual cosa la Segarra abasta, en aquest estudi, una part important de l'actual Conca de Barberà, concretament la zona coneguda com a Baixa Segarra.

Després d'una breu introducció històrica, el llibre comença per l'anàlisi i l'exposició dels condicionants que motiven la construcció d'edificis dedicats al culte, així com la dificultat del seu finançament mitjançant càrregues impositives, com l'assignació d'una part dels fruits de la terra, o bé l'arrendament de les pastures o altres béns comunals; aquesta és una de les causes principals de la lentitud en la construcció de molts temples, alguns dels quals romanien inacabats per manca de recursos.

La segona part està dedicada als artífex o la dialèctica entre constructor i arquitecte, per concloure que l'arquitectura religiosa del segle XVIII a les nostres comarques és una arquitectura bastida i creada per mestres d'obres formats bàsicament en la pràctica constructiva i en conseqüència amb dificultat per adaptar-se als canons imposats per la Real Academia de San Fernando.

El següent apartat està dedicat al procés constructiu d'una església, bàsicament a partir del que ens diuen els documents. Però els documents també ens parlen de les gestions prèvies al començament de l'obra: des dels permisos que s'havien de demanar —al consell de Castella per l'arrendament d'una part dels fruits o al bisbe perquè donés la seva llicència...— fins al fet d'encomanar el projecte i la taba abans de procedir a la subhasta. L'apartat que segueix està dedicat als aspectes formals d'aquesta arquitectura: des de la inserció urbanística de les esglésies a les diferents solucions adoptades en plantes, alçats, façanes, portades i campanars.

L'última part està conformada per estudis monogràfics que van des de la influència de la Universitat de Cervera en l'arquitectura religiosa de la zona fins a un estudi sobre la nissaga de mestres d'obres dels Albareda —artífexs, entre d'altres, de l'església de Rocafort de Queralt—, passant per estudis sobre l'església i santuari de Passanant o les obres realitzades a les parroquials de Tàrraga i Cervera a l'època moderna.

Joan Yeguas

Notícies d'habitants de Santa Coloma de Queralt i de la Conca de Barberà al Manual del notari Pere Pau Solanelles de l'escrivania pública d'Igualada (1475-1479). Barcelona, 2003, 2 vols. p. 857.

La importància dels fons de protocols notariaus com a una de les fonts documentals més notables per a la història social, econòmica, cultural (tant erudita com antropològica) i fins i tot política és de fa anys demostrada. La dificultat de la seva consulta directa rau molt sovint en raons paleogràfiques i diplomàtiques. Per a l'historiador resulten una "fotografia ampliada" d'una societat en un període i geografia concrets. I malgrat aquesta delimitació espacial i temporal, el repte de la seva consulta es troba, més que en la seva comprensió (en totes les edicions els documents estan sempre regestats i el llatí dels notaris baixmedievals —amb l'evident excepció de la cancelleria reial— fa un calc de la llengua romanç que es parlava), es troba més aviat en el gran volum de dades que hom ha de gestionar per al propi treball.

L'especial habitud a Catalunya a l'edat mitjana i a l'època moderna d'anar al notari fins i tot per a petits negocis, per tal de tenir una seguretat jurídica en el compliment dels contractes, és resultat d'una forta pervivència del dret romà al nostre territori sota la forma del dret comú medieval, la qual, alhora, es bastí damunt la secular influència del dret visigot, que a Catalunya prengué una clara forma escrita, i ha generat una font documental quasi inesgotable per a tots els investigadors.

D'altra banda, una cronologia ben escollida per al protocol notarial editat el pot fer també especialment útil per a estudis macrohistòrics. En aquest cas, l'arc cronològic de 1475-1479 és immediatament posterior a la Guerra Civil catalana (1462-1472), i mostra com al cap de poc d'acabar l'enfrontament, l'activitat comercial prosseguí a bon ritme, tant a nivell local com amb les poblacions veïnes. També és el cas de Santa Coloma de Queralt i els habitants de la Baronia de Queralt¹ i, en general, l'actual comarca de la Conca de Barberà, limítrofa amb la Conca d'Òdena, la vila d'Igualada i l'Anoia. Sense ser exhaustiu amb totes les possibilitats d'estudi que ofereixen els documents del protocol notarial i per no estendre'm massa, donaré només alguns noms i negocis jurídics que feren diverses persones de la ciutat i territori i que consten en aquesta publicació.²

En primer lloc, trobem de manera lògica el mateix *notari* de Santa Coloma de Queralt, Berenguer de Clergue (si bé en aquest document en concret consta com a *Ramon Berenguer*), que, mogut per pia devoció, donà a l'obra de Santa Maria de la Pietat, al claustre del monestir de Sant Agustí, d'Igualada, diverses pensions d'un cens que sumaven setze annates, i un censal d'una mitgera de forment que li prestava el mas Guinovart, del terme del castell de Rocamora (*doc. 37, 1475, agost, 25*). Dos anys més tard, aquest mateix notari constituí procurador seu Pere Aguilera, teixidor d'Igualada, per a comparèixer davant dels batlles de la seva vila i presentar diversos instruments i escriptures, tant públics com privats (*doc. 476, 1477, setembre, 12*). Pere Agustí de Coll, prior del predit monestir, decidí que si els esposos Joan Martí i Saurina lluïen un hort amb el tros de terra que era al Pla, propietats de Francesc Granell, i que tenien un valor de 15 lliures, que aquests diners restessin en poder de Berenguer de Clergue, com a persona comuna entre Joan Canaletes, gendre, i Violant, filla de Miquel Vila, d'una part, i de l'altra dels seus hereus; un dels testimonis fou Miquel Domènec, teixidor de la vila de Santa Coloma de Queralt (*doc. 637, 1478, desembre, 12*). Berenguer de Clergue rebé dels predits Joan Canaletes i la seva esposa Violant 15 lliures per la lluïció d'un hort que era a l'Horta Nova, a la vila d'Igualada, i ho reconegueren a Joan Martí, pagès, i a la seva muller Saurina, ja que ho feren amb el consens de

¹ Per elaborar aquestes breus notícies he utilitzat també el llibre de CARCELLER I BARRA-BEIG, Gerard: *La Baronia de Queralt al segle XV. Organització del territori i gestió econòmica d'un espai feudal*. Montblanc, 1998; citat en el cos del text com: *La Baronia...*

² D'ara endavant citaré entre parèntesis i en negreta el número de document al protocol i, quan s'escau, la seva data de redacció.

Pere Agustí de Coll (*doc. 638, 1478, desembre, 13*). Finalment, aquest notari actuà com a testimoni fins en quatre documents més (*docs. 358, 473, 636, 210*).

Entre els *preveres* hom pot trobar Antoni Igualada, batxiller en dret i rector de l'església de Santa Coloma de Queralt, que, convocat a l'església de Santa Maria d'Igualada amb els honorables Bartomeu Puigròs i Pere Rovires, vicaris i beneficiats de la predita església, Pere Calder, rector de l'església i castell de Rubió, Bartomeu Francesc, beneficiat i rector de l'església de Copons, Pere Biosca, rector de l'església d'Albanell i vicari de l'església de Cervera, Guillem Faura, vicari de l'església de Jorba, i Tomàs, vicari de l'església del castell d'Argençola, i altres, elegiren Pere Agustí de Coll, prevere i degà de la vila d'Igualada, com a censor de les predites esglésies i benefici (*doc. 93, 1475, desembre, 7*). Jaume Ponts, prevere de Santa Coloma de Queralt, actua com a testimoni, juntament amb l'esmentat Pere Agustí de Coll, en una procuradoria d'Antoni Muset, paraire de draps de llana, de Santa Coloma de Monbui, a favor de Pere Franquesa perquè rebés en nom seu l'herència paterna (*doc. 40, 1475, agost, 28*). Joan Costa, de la Pobla de Claramunt, constituí procurador el seu gendre Bernat Ninot, del castell d'Aguiló, per rebre els diners que li pertocaven per unes almoines instituïdes, entre altres persones, per mossèn Pic (*Pich* en el document), també de Santa Coloma de Queralt, en favor del matrimoni de la seva filla Coloma (*doc. 146, 1476, febrer, 3*). Francesc Aguiló, prevere i procurador de la comunitat de preveres de l'església de Santa Coloma de Queralt, nomenà procurador de la predita comunitat Pere Soler, cirurgià de la vila d'Igualada; els testimonis foren Pere Miquel, prevere de la vila de Cervera, i el *discret* Pere Cort, prevere, també de Santa Coloma de Queralt (*doc. 748, 1479, octubre, 7*) (*vid. infra doc. 524*). Arran d'un conflicte entre Joan Soler, barber, d'Igualada, d'una part, i de l'altra part els germans Antoni i Francesc Ferriol, aquests es donaren mútua paraula de pau, duradora fins que fos retirada [sic], i signaren com a testimonis per Antoni Ferriol Joan Canut, prevere de Santa Coloma de Queralt, i Bernat Puigròs, paraire de la vila d'Igualada (*doc. 216, 1476, juny, 14*). Bernat Miralles, de Tortosa, nomenà procurador Gabriel Miravall, de la Fatarella (castellania d'Amposta), per rebre 40 lliures de Pere Canaletes i de la seva família, segons consta en instrument públic fet a l'escripcia d'Igualada. Un dels testimonis fou el discret Joan Cervera, clergue de Santa Coloma de Queralt (*doc. 470, 1477, setembre, 3*). Un altre prevere de la vila, Gabriel Fonoll, reconegué a Jaume Martí, procurador i actuant en nom de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona, que tot i que aquest signà una àpoca de 12 lliures, les quals eren part d'una casa que el primer comprà a aquest hospital —que l'heretà del difunt Berenguer Llorenç, de Santa Coloma de Queralt—, aquest dipòsit no fou realitzat però sí signat amb la confiança de la realització de la present seguretat a la cort del degà de la vila d'Igualada, i per tant prometé pagar-les en terminis concrets (*doc. 477, 1477, setembre, 16*).

Pel que fa a l'estament nobiliari, resulten excepcionals les nombroses mencions d'un membre de la nissaga dels Queralt, en Bernat, habitant d'Igualada, malgrat ser ja aleshores difunt (*docs. 124, 131, 263, 264, 293, 350, 413, 422, 443, 451, 485, 530, 558, 559, 706* i segurament també el 549), amb l'objectiu

de gestionar el seu ric patrimoni, que havia passat a la memòria col·lectiva. Una altra única menció d'un noble és la de Joan de Ganet, donzell de Santa Coloma de Queralt (*doc.* 127). En altres escriptures públiques, com la de Manresa, la noblesa feia ús dels seus serveis, malgrat que les mateixes cases nobiliàries disposessin d'un notari particular. La perícia dels notaris i escriptors de les grans viles i ciutats, bregats en el seu ofici, els feia més aptes per a la redacció de determinats assumptes que es podien considerar d'especial importància. La seva absència en aquest cas resulta significativa.

Dels habitants, ja no només de la vila sinó també del territori de l'actual Conca de Barberà, hom en troba diversos com a actors jurídics en els instruments notariais de l'escripció igualadina. A tall d'exemple cito Joan Romeu, del lloc de Sant Gallard, procurador dels marmessors i administradors de l'almoïna instituída per Arnau Gassull, que nomenà procurador per a aquest afer Rafael Sanaüja, sabater de la vila d'Igualada (*doc.* 324, 1476, *desembre*, 12). Guillem Carbonell, aquest de la vila de Santa Coloma de Queralt, per tal de retornar un préstec que li féu Pere Canaletes, menor de dies, d'Igualada, dona a aquest tots els drets i accions que li pertanyien sobre Jaume Musset i la seva esposa Joana, del mas Martí de la Pedriça, al terme del castell d'Òdena, fins a un valor de 10 florins, els quals procedien d'una quantitat major resultat de la venda d'una mula. Entre els testimonis hi havia Jaume Busquet, del mas Conill, en el document localitzat com també dins del terme del castell d'Òdena (*doc.* 335, 1476, *desembre*, 17). Francesc Mateu, mercader i ciutadà de Manresa, el seu germà Valentí Berenguer Mateu i Antoni Fuster, de Porquerisses, signaren àpoca per la lluitació d'un censal de 166 sous i 8 diners de pensió a favor d'Antoni Veciana i la seva esposa Caterina, Joan Veciana i la seva muller Blanquina, abans habitants de Porquerisses i ara de Santa Coloma de Queralt, i de na Montserrat, vídua de Joan Veciana i mare dels predits Antoni i Joan, com a obligats principals entre altres deutors (*doc.* 348, 1477, *gener*, 13). Pere Ferrer, de Santa Coloma de Queralt, fill i hereu universal del difunt Pere Ferrer, del castell d'Aguiló, constituí procurador seu Rafael Sanaüja, sabater, d'Igualada; foren testimonis Pere Busquets, del lloc de Jorba, i Nicolau Busquets, d'Igualada (*doc.* 689, 1479, *abril*, 15). Tomàs Tria, de Collbató, d'una part, i de l'altra Pere Aguilera, teixidor, d'Igualada, nomenaren àrbitres per a totes les controvèrsies sobre arrendaments o altres qüestions que pogués haver-hi entre ambdues parts. Foren testimonis Pere Agustí de Coll, el discret Francesc Aguiló, com hem vist anteriorment, procurador de la comunitat de preveres de Santa Coloma de Queralt, i Pere Joan, teixidor, de la mateixa vila (*doc.* 524, 1477, *desembre*, 11).

Però en els documents notariais no sempre s'especificava l'indret on habitava tothom qui intervenia en el negoci; fins i tot això passava amb els mateixos actors jurídics, ja que podien ser prou coneguts del notari, i per a aquest darrer podia haver-hi certa pressa per enllestir el document quan la feina era grossa. Per tant, molts dels esmentats en els documents podien haver-se establert a la vila amb posterioritat. Si prenem com a referència el cognom i podem identificar el mas d'origen, trobem un bon indicatiu de la mobilitat demogràfica en el territori. Sense ser exhaustiu, en donaré alguns exemples: Rafael Delà, que vivia a Igualada (*doc.*

282) provindria del mas d'en Delà, al terme del castell d'Aguiló (*La Baronia...*, p. 31); Pere Bas, habitant d'Igualada (*docs. 193, 273, 277, 558, 559*), procediria del mas d'en Bas, al terme del castell de Queralt (*La Baronia...*, p. 33); Joan Balcells i Berenguer Balcells, del terme del castell d'Aguiló (*doc. 621*) provindrien del mas Balcells (*La Baronia...*, p. 36). En altres casos el mas és citat directament, com és el mas Oronies, el qual, però, era d'Antoni Martí (*docs. 507, 530*), o bé el d'*Anguera de la Portella*, (*doc. 232*), conegut també com mas d'en *Canela* (*vid. La Baronia...* p. 38 i 215), o bé el mas *Conill* (*doc. 335, 344, 492*) (*La Baronia...*, p. 48). Poden ser també llocs de poques cases com el ja citat *Sant Gallard* (*doc. 324*) (*La Baronia...*, p. 214), *Trobadiners àlies la Roqueta* (*doc. 26, 299, 321, 362, 624*) (*La Baronia...*, *idem*) (el nom li venia possiblement perquè s'hi havia trobat algun tresoret monetari antic), o bé una petita vila com *Almenara* (*doc. 381*) (*La Baronia...*, *idem*). Aquests indrets en el document notarial estan localitzats dins del terme del castell d'Òdena. Caldria veure exactament quins criteris devia seguir el notari per a aquesta localització, ja que el geogràfic no sempre és el correcte. Però el fet que aquestes persones constessin com a habitants d'Igualada sense que es digui explícitament la procedència (i sigui l'historiador qui hagi d'indagar-la) és de lògica en un nucli de població gran, actiu i en creixement, ja que atreia pobladors de la ruralia més propera. Les fires i mercats que se celebraven periòdicament a la vila afavorien, a més a més de les transaccions habituals, molts pactes i negocis de més entitat, a curt, mitjà i llarg termini, i permetien escapar en menor o major mesura, però progressivament, i a vegades de manera definitiva, de l'economia feudal.

Miquel Torras i Cortina
(Universitat Autònoma de Barcelona)

JOSEP M. GRAU PUJOL-ROSER PUIG TÀRRECH: *Emigrar per viure. El moviment migratori de les Muntanyes de Prades en la primera meitat del segle XX*, Publicacions del Museu-Arxiu de Montblanc, Montblanc, 2007, 151 p.

La recerca de Grau i Puig és una sòlida reflexió teòrica a través de les fonts d'empadronament per concretar l'evolució de la migració de vilatges de tradició econòmica agrària cap a enclavaments urbans. Aquesta investigació se centra en la regió de les Muntanyes de Prades com a focus emissor de població que respectivament es desplaça a la cerca de treball a Reus, Valls, Montblanc. De fet, com explicita Llorenç Ferrer al pròleg del treball, el fet migratori intra o interregional no és nou: ve condicionat, en el trànsit de l'època moderna a la contemporaneïtat, per la polarització de l'oferta de treball, l'articulació de mercats supracomarcal i, en conseqüència, per la inserció de l'economia agrària en el procés d'industrialització.

El treball d'aquests dos solvents historiadors nacionals, en clau d'història comarcal, objectiva dades estadístiques que, alhora, remetent a la jerarquia de l'activitat econòmica pel que fa a la localització industrial i de serveis. Així, el llibre constata dos processos evolutius de deslocalització demogràfica. El primer,

ve explicat per l'establiment poblacional del conjunt de pobles de les Muntanyes de Prades en radis semiurbans intermedis. La segona via —definitòria i definitiva— és la “sedimentació” del segment poblacional als *loci* de recepció. En aquest sentit, Reus —com a àmbit d'influència econòmic intercomarca— se situa com a entitat urbana receptora del gradient demogràfic resultant de la força de treball expulsada dels llocs d'origen que, a causa de l'explotació econòmica del factor de producció ‘terra’, són exponents d'oferta de mà d'obra elàstica. Per tant, el contingent —exèrcit de reserva agrari— es desplaça a la cerca d'ocupació. I si pot ser, en ocupacions paral·leles a les practicades en les viles d'origen. Però això, és clar, depèn de l'oferta del focus d'acollida. No sempre s'esdevenia que la migració trobava ocupació en les funcions desenvolupades en el poble d'adopció. Aquest aspecte, com esmenten els autors (el d'un versemblant desarrelament), és un factor sociològic, cultural, a recercar a través de les històries de vida; però també per mitjà de memòries autobiogràfiques.

Una altra característica a destacar de la recerca és la relativa activitat ‘autònoma’ de la Riba, amb una sostinguda protoindústria-industrialització al voltant de la fabricació paperera i tèxtil. Aquest cas és interessant de continuar investigant perquè es tracta d'un “illot” —com també ho fou Alcoi— que deu seguir els factors constituents de divisió del treball. No és casualitat que tradicions familiars fundessin botigues com *El Barato* a Reus. És a dir, una especialització econòmica es desplaça a una altra localització amb recursos —una xarxa de comercialització— convergents.

En conclusió, aquesta minuciosa recerca, basada, com no podia ser d'altra manera, en fonts primàries arxivístiques, suposa una contribució significativa per a situar territorialment les dinàmiques demogràfiques en el procés de divisió del treball i, doncs, com explicació de la substitució del paisatge rural per l'urbà. Encara que aquesta transició —les xarxes de relació social i econòmica no coneixen ruptures simplificadores— romanguí fins avui. L'enhorabona.

Xavier Ferrer Trill
(Universitat Rovira i Virgili)